IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 22 Issue 01 IYUN 2026

O‘QUV JARAYONIDA TASVIRLI FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISH NAZARIYASI

Atayeva Muqaddas Alijonovna

Xiva tumani 37-IDUM o‘qituvchisi
Osiyo Xalqaro Universiteti magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘quv jarayonida tasvirli fikrlashni shakllantirishning nazariy asoslari, psixologik-pedagogik xususiyatlari hamda uning ta’lim samaradorligini oshirishdagi ahamiyati yoritilgan. Tasvirli fikrlashning mohiyati, rivojlanish bosqichlari, o‘quvchilarning intellektual faoliyatidagi o‘rni va uni shakllantirishning samarali metodlari ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Shuningdek, boshlang‘ich ta’lim jarayonida tasviriy vositalar, innovatsion pedagogik texnologiyalar va fanlararo integratsiya asosida tasvirli fikrlashni rivojlantirish imkoniyatlari ko‘rsatib berilgan. Tadqiqot natijalari tasvirli fikrlashning o‘quvchilarda mantiqiy tafakkur, kreativlik va bilish faolligini rivojlantirishdagi muhim omil ekanligini tasdiqlaydi.

Kalit so‘zlar: tasvirli fikrlash, tafakkur, tasavvur, boshlang‘ich ta’lim, bilish faoliyati, kreativlik, mantiqiy fikrlash, pedagogik texnologiyalar, o‘quv jarayoni, ta’lim samaradorligi.

Аннотация: В данной статье рассматриваются теоретические основы формирования образного мышления в учебном процессе, его психолого-педагогические особенности и значение в повышении эффективности образования. Научно проанализированы сущность образного мышления, этапы его развития, роль в интеллектуальной деятельности учащихся, а также эффективные методы его формирования. Кроме того, раскрыты возможности развития образного мышления в начальном образовании на основе использования наглядных средств, инновационных педагогических технологий и межпредметной интеграции. Результаты исследования подтверждают, что образное мышление является важным фактором развития логического мышления, креативности и познавательной активности учащихся.

Ключевые слова: образное мышление, мышление, воображение, начальное образование, познавательная деятельность, креативность, логическое мышление, педагогические технологии, учебный процесс, эффективность образования.

Abstract: This article examines the theoretical foundations of developing visual thinking in the educational process, its psychological and pedagogical characteristics, and its significance in improving educational effectiveness. The essence of visual thinking, its stages of development, its role in students’ intellectual activity, and effective methods for its formation are scientifically analyzed. Furthermore, the possibilities of developing visual thinking in primary education through visual aids, innovative pedagogical technologies, and interdisciplinary integration are highlighted. The research findings confirm that visual thinking is an important factor in fostering students’ logical thinking, creativity, and cognitive activity.

Key words: visual thinking, thinking, imagination, primary education, cognitive activity, creativity, logical thinking, pedagogical technologies, educational process, educational effectiveness.

Kirish

Bugungi kunda ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy maqsadi har tomonlama rivojlangan, mustaqil fikrlay oladigan, ijodiy yondashuvga ega bo‘lgan shaxsni tarbiyalashdan iborat. Zamonaviy jamiyatda insondan nafaqat ma’lum bilimlarni egallash, balki ulardan turli hayotiy vaziyatlarda samarali foydalanish, muammolarni mustaqil hal etish va yangicha g‘oyalarni ilgari surish talab etilmoqda. Shu bois ta’lim jarayonida o‘quvchilarning tafakkur faoliyatini rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Inson tafakkuri turli shakllarda namoyon bo‘ladi. Ular orasida tasvirli fikrlash alohida ahamiyatga ega. Tasvirli fikrlash atrofdagi borliqni obrazlar, tasavvurlar va ramzlar orqali aks ettirishga asoslangan tafakkur shakli bo‘lib, ayniqsa kichik maktab yoshidagi bolalarning psixologik rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ko‘pincha predmet va hodisalarni aniq obrazlar orqali qabul qiladilar. Shu sababli ta’lim jarayonida tasvirli fikrlashni rivojlantirish o‘quvchilarning bilimlarni chuqurroq o‘zlashtirishiga, mantiqiy tafakkurining shakllanishiga hamda ijodiy qobiliyatlarining rivojlanishiga xizmat qiladi.

Mamlakatimizda ta’lim mazmunini modernizatsiya qilish, xalqaro baholash dasturlarida yuqori natijalarga erishish hamda kompetensiyaviy yondashuvni ta’lim amaliyotiga joriy etish vazifalari tasvirli fikrlashni rivojlantirish masalasining dolzarbligini yanada oshirmoqda. Chunki bugungi o‘quvchi nafaqat tayyor bilimlarni o‘zlashtirishi, balki ularni tahlil qilishi, umumlashtirishi va amaliyotga tatbiq eta olishi zarur.

Tasvirli fikrlashning nazariy asoslari

Psixologiya va pedagogika fanlarida tasvirli fikrlash masalasi ko‘plab olimlar tomonidan o‘rganilgan. L.S.Vigotskiy, J.Piaje, S.L.Rubinshteyn, A.N.Leontev, P.Ya.Galperin kabi olimlar tafakkur rivojlanishining turli jihatlarini tadqiq etganlar. Ularning ilmiy qarashlarida tasvirli fikrlash inson tafakkurining muhim bosqichi sifatida e’tirof etiladi.

Tasvirli fikrlash inson ongida predmet va hodisalarning obrazlari asosida amalga oshadigan tafakkur shaklidir. Mazkur fikrlash turi sezgi, idrok, tasavvur va xotira bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, voqelikni obrazli tarzda aks ettirish imkonini beradi. Inson biror predmet yoki hodisani idrok qilgach, uning obrazi ongida saqlanadi va keyinchalik shu obrazlar asosida fikrlash jarayoni amalga oshadi.

Tasvirli fikrlashning shakllanishi bolaning yosh xususiyatlari bilan ham bog‘liq. Boshlang‘ich maktab yoshidagi o‘quvchilar ko‘proq konkret obrazlar asosida fikr yuritadilar. Shu sababli ular uchun o‘quv materiallarini ko‘rgazmali vositalar yordamida tushuntirish yuqori natija beradi. Obrazlar orqali qabul qilingan ma’lumotlar uzoq muddat xotirada saqlanadi va oson esga tushadi.

Tasvirli fikrlashning asosiy xususiyati shundaki, u predmet va hodisalarni yaxlit holda aks ettiradi. O‘quvchi alohida faktlarni emas, balki ular o‘rtasidagi bog‘lanishlarni ham anglay boshlaydi. Bu esa keyinchalik abstrakt va mantiqiy tafakkurning rivojlanishi uchun muhim zamin yaratadi.

O‘quv jarayonida tasvirli fikrlashning ahamiyati

Ta’lim jarayonida tasvirli fikrlash o‘quvchilarning bilish faoliyatini faollashtiruvchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Tasvirlar yordamida berilgan ma’lumotlar o‘quvchilar tomonidan

tezroq qabul qilinadi va samaraliroq o‘zlashtiriladi. Ayniqsa boshlang‘ich sinflarda o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlari tasviriy vositalardan keng foydalanishni taqozo etadi.

Tasvirli fikrlash o‘quvchilarda kuzatuvchanlikni rivojlantiradi. Tasvirlar bilan ishlash jarayonida bolalar predmetlarning muhim belgilarini ajratishni, ularni taqqoslashni va umumlashtirishni o‘rganadilar. Bu esa bilish jarayonining faollashishiga olib keladi.

Shuningdek, tasvirli fikrlash o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi. Obrazlar asosida ishlash yangi g‘oyalar yaratish, tasavvur doirasini kengaytirish va noodatiy yechimlarni topishga yordam beradi. Shu sababli zamonaviy pedagogik texnologiyalarda tasviriy materiallardan foydalanishga katta e’tibor qaratilmoqda.

Tasvirli fikrlashning yana bir muhim jihati shundaki, u o‘quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi. Avval obrazlar orqali qabul qilingan ma’lumotlar keyinchalik tahlil qilinadi, umumlashtiriladi va mantiqiy xulosalar chiqariladi. Demak, tasvirli fikrlash mantiqiy tafakkur shakllanishining muhim bosqichi hisoblanadi.

Tasvirli fikrlashni shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari

Tasvirli fikrlashni rivojlantirish uchun ta’lim jarayonida maxsus pedagogik sharoitlarni yaratish zarur. Avvalo, o‘quv materiallari ko‘rgazmalilik tamoyili asosida tashkil etilishi kerak. Rasmlar, diagrammalar, sxemalar, xaritalar, maketlar va multimedia vositalari tasvirli fikrlashni rivojlantirishning samarali vositalari hisoblanadi.

Boshlang‘ich sinf darslarida rasm asosida hikoya tuzish, predmetlarni tasvirlash, sxema va diagrammalar bilan ishlash, kuzatish va modellashtirish topshiriqlaridan foydalanish o‘quvchilarning obrazli tafakkurini rivojlantiradi. Ayniqsa tabiatshunoslik, matematika, ona tili va o‘qish savodxonligi darslarida tasviriy vositalardan foydalanish yuqori samaradorlik beradi.

Innovatsion pedagogik texnologiyalar ham tasvirli fikrlashni rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Interaktiv taqdimotlar, elektron darsliklar, animatsiyalar va virtual modellar o‘quvchilarning qiziqishini oshirib, murakkab tushunchalarni osonroq o‘zlashtirishga yordam beradi.

Fanlararo integratsiya asosida tashkil etilgan darslar ham tasvirli fikrlash rivojiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Turli fanlarga oid bilimlarning o‘zaro bog‘liqligi o‘quvchilarda voqelik haqida yaxlit tasavvurlarni shakllantiradi va ularning tafakkur faoliyatini faollashtiradi.

Tadqiqot natijalari va muhokama

Pedagogik kuzatishlar va ilmiy manbalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, tasvirli fikrlashni rivojlantirishga yo‘naltirilgan mashg‘ulotlar o‘quvchilarning bilimlarni o‘zlashtirish darajasini sezilarli oshiradi. Tasvirlar asosida tashkil etilgan ta’lim jarayonida o‘quvchilarning darsdagi faolligi ortadi, mavzuga qiziqishi kuchayadi va mustaqil fikrlash ko‘nikmalari rivojlanadi.

Shuningdek, tasvirli fikrlashga asoslangan topshiriqlar o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini ham rivojlantiradi. Ular o‘z fikrlarini obrazlar yordamida ifodalashga, tasvirlarni sharhlashga va muloqot jarayonida faol ishtirok etishga o‘rganadilar.

Tahlillar natijasida tasvirli fikrlashni shakllantirish jarayoni uzluksiz va tizimli tashkil etilganda o‘quvchilarning kreativligi, tahliliy fikrlashi va bilish faolligi sezilarli darajada rivojlanishi aniqlandi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, tasvirli fikrlash o‘quvchilarning intellektual rivojlanishida muhim ahamiyatga ega bo‘lgan tafakkur shaklidir. U bilimlarni samarali o‘zlashtirish, mantiqiy va ijodiy tafakkurni rivojlantirish hamda o‘quvchilarda mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Boshlang‘ich ta’lim jarayonida tasvirli fikrlashni rivojlantirish uchun ko‘rgazmali vositalar, innovatsion pedagogik texnologiyalar va integrallashgan ta’lim imkoniyatlaridan samarali foydalanish zarur. Tasvirli fikrlashni maqsadli shakllantirish orqali o‘quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish, ta’lim samaradorligini oshirish va zamonaviy jamiyat talablariga javob beradigan barkamol shaxsni tarbiyalash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vigotskiy L.S. Tafakkur va nutq. – Moskva: Pedagogika, 1982.
2. Piaje J. Bola psixologiyasi va tafakkur rivojlanishi. – Moskva: Prosvesheniye, 1994.
3. Rubinshteyn S.L. Umumiy psixologiya asoslari. – Moskva: Pedagogika, 1989.
4. Leontev A.N. Faoliyat. Ong. Shaxs. – Moskva: Politizdat, 1977.
5. Mavlonova R. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
6. Hasanboeva O. Pedagogika. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
7. Tolipov O‘., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan, 2017.
8. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.